

УДК 37.014.5(477)

М. І. Якібчук

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ОРІЄНТИР СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Осмислення поняття «толерантність» є нагальною потребою суспільства XXI століття, оскільки умови сучасної глобальної цивілізації вимагають принципово нового рівня міжкультурних, міждержавних, міжнаціональних, міжрелігійних і міжлюдських взаємовідносин.

Українське суспільство відчуває дефіцит особистісного початку у всіх сферах людської життєдіяльності. За таких умов ідея толерантності стає актуальною проблемою сучасності й у сфері освіти, оскільки сьогодні саме освіта відіграє значну роль у житті людини, охоплюючи великий проміжок часу у формуванні особистості. Вона є одним із найважливіших способів передачі наукового знання та його пристосування до масової свідомості.

Необхідність вирішення загальнолюдських проблем, пов'язаних із процесом становлення інформаційного суспільства, супроводжується зміною соціально-політичної ситуації у світі, для якої характерне прискорення темпів зближення й взаємопроникнення різних культур і цивілізацій.

В даному контексті, толерантність стає, з одного боку, основою сучасної освіти, яка транслює норми людських відносин і гуманізує знання в галузі культурного діалогу, з іншого, інструментальною цінністю особистості, яка обумовлює відношення особистості до світу й її поведінку у взаємодії з оточенням.

Крім того, проблема толерантності перетворилась в нових умовах в одну з найактуальніших проблем світової гуманітарної думки. Так, до толерантності, взаємоповаги, співробітництву призивали гуманісти всіх часів і народів: Дж. Локк, Вольтер, А. Маслоу, К. Роджерс, Л. Толстой, В. Сухомлинський і інші.

Проблемою толерантності в широкому сенсі цього слова присвячені праці таких вітчизняних й зарубіжних науковців як А. Асмолов, Р. Бернс, В. Біблер, О. Бондаренко, Р. Валітова, В. Васильєв, О. Волошина, А. Гжегорчик, Б. Гершунський, О. Грива, Л. Дробижева, В. Золотухін, Е. Клепцова, П. Комогоров, В. Лекторський, А. Погодіна, К. Поппер, Г. Солдатова, Ю. Тодорцева, С. Хантінгтон, Б. Хом'яков, О. Швачко, Г. Шеламова та ін.

У роботах Р. Валітової, Б. Гершунського, В. Золотухіна, В. Лекторського, М. Уолцера, В. Шаліна розкривають положення, що стосуються ролі й місця толерантності в суспільному житті.

Зауважимо, що сучасні наукові джерела пропонують різні тлумачення даного явища, розглядаючи історію його виникнення; вибудовуючи різні його класифікації; намагаючись визначити механізми формування й виховання толерантності. Все це зумовлено тим, що соціальна реальність занадто складно організована, динамічна, варіює від одного культурного контексту до іншого, вимагає для свого розуміння міждисциплінарних зусиль.

Поняття толерантності, закладене в «Декларації принципів толерантності ЮНЕСКО», виходить із соціального підходу й одночасно підкреслює його значення в індивідуальному етичному плані. Із цих позицій «толерантність є повага, прийняття й висока оцінка багатой розмаїтості світових культур, форм вираження й способів людського буття... Вона не є лише моральний борг, але також політична й правова вимога» [1].

У зв'язку з вищезазначеним сформувались нові вимоги до системи освіти й виховання особистості. Зокрема, актуальним завданням, що стоїть перед сучасною освітою, є формування толерантності особистості. При цьому толерантність визначається як «...активна моральна позиція й психологічна готовність до терпимості в ім'я позитивної взаємодії з людьми іншої культури, нації, релігії, соціального середовища, що проявляється в умінні жити в гармонії із собою й із зовнішнім миром і є цінністю й соціальною нормою сучасного полікультурного співтовариства» [2].

Щодо розкриття педагогічного контексту феномена толерантності, як відзначає О. Волошина, у роботах окремих авторів (В. Шалін, І. Бех, В. Калошин, В. Рахматшаєва, Л. Завір'юха) вона розглядається не тільки як характеристика індивідуальної свідомості, але й як особлива особистісна риса, що може бути сформована відповідною педагогічною взаємодією [3].

Толерантність з педагогічної точки зору – це, по-перше, мета процесу виховання, і, по-друге, засіб досягнення виховних та освітніх завдань, тобто вимога до діяльності та особистості педагога [4].

Зауважимо, що потужним напрямом в педагогіці, який базується на ідеалах толерантності, є «педагогіка миру», що набула величезного розмаху та актуальності в сучасних умовах. Дослідженням цієї проблеми займаються такі вчені як С. Дем'янчук, М. Кабатченко, Г. Ковальова, Г. Сиротенко та інші. Крім того, актуальними для педагогіки толерантності є ідеї гуманістичного виховання, над якими працюють такі вчені, як Г. Балл, В. Білоусова, О. Сухомлинська та багато інших.

Узагальнюючи окремі науково-педагогічні доробки цих учених, суть сучасного виховання толерантності можна визначити як:

- навчання молоді мирно жити в конфліктному світі, шукати засоби виходу з конфліктів без використання сили, бути активними в справі підтримки миру на землі;

- вироблення поваги до людей, дітей, старих, хворих та інвалідів;
- повага до людей інших національностей, до їх мови, культури;
- прагнення до встановлення повного взаєморозуміння між усіма народами;
- відмова від створення «образів ворогів», заміна їх «образами партнерів, друзів».

Підсумовуючи вищесказане, можемо зробити висновок, що сучасний освітній процес повинен відображати основні соціальні цінності суспільства, у тому числі толерантність, орієнтуючись при цьому на розвиток індивідуальних задатків і здібностей, створення оптимального розвиваючого середовища. Припускаємо, що саме в таких умовах виховання толерантності стає природним і продуктивним, а сама толерантність виступає як неодмінна першооснова гуманізації освітнього процесу.

Аналіз досліджень по проблемі толерантності дозволяє говорити про те, що соціокультурні, етичні, філософський аспекти толерантності є більше вивченими в порівнянні з педагогічним. Крім того, сучасна система освіти характеризується наявністю глибоких протиріч: між нагальною потребою суспільства в толерантній особистості та недостатньою спрямованістю системи освіти на її виховання; між потребою освітньої практики в науково-методичному та змістовному забезпеченні процесу виховання толерантності та недостатньою його розробленістю в педагогічній теорії та практиці.

В даному контексті, слідом за В.Тишковим [5], ми доходимо висновку про необхідність розробки у вітчизняній педагогічній науці «педагогіки толерантності». Разом з тим, зауважимо, що у цьому напрямку досягнуті певні успіхи: розроблені основи полікультурної освіти (А. Джуринський, П. Дмитрієв, В. Єршов, В. Макаєв, З. Малькова, Л. Супрунова й ін.), вивчаються особливості мультикультурного середовища й самовизначення в ньому особистості (Н. Б. Крилова й ін.).

Як справедливо зазначає М. Сімоненко, формування національної самосвідомості в оптимальній комбінації із загальнолюдськими цінностями моральної культури міжнаціональних відносин – один з найбільш важливих і складних питань у теорії й практиці виховної роботи [6]. Тому метою сучасної освітньої політики, на нашу думку має стати формування толерантної особистості, здатної до ефективної життєдіяльності в полікультурному середовищі, що володіє розвиненим почуттям розуміння й поваги інших культур, умінням жити в мирі й злагоді з людьми різних національностей, рас, вірувань тощо.

Разом з тим, побудова освітньо-філософської концепції формування толерантності у молоді потребує глибокого аналізу історичного досвіду, який пояснює особливості сучасних соціальних та освітніх реалій, розгляду стану освіти України та вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду з виховання толерантності.

Теоретичний аналіз більшості джерел, які розв'язують питання стратегії розвитку освіти України, виділяють наступні особливості без урахування яких неможливо реалізувати процес формування толерантності особистості, а саме:

- урахування цінності особистості та культури;
- особистісно-орієнтований підхід;
- терпимість у стосунках між суб'єктами процесу освіти;
- гармонійне поєднання загальнолюдських цінностей з національними та регіональними.

Отже, сучасна транскультурна епоха, що характеризується глобалізацією проблем і взаємозв'язків, потребує реформування системи освіти, відмови від авторитарної педагогіки, запровадження педагогіки співробітництва, яка виходить з концепції людини як найвищої цінності в суспільстві. Разом з тим, провідним напрямком сучасної освіти, що сприятиме формуванню в особистості толерантності як інструментальної цінності й моральної якості має стати гуманізація освітнього процесу, що передбачає відмову від універсальних педагогічних способів впливу та варіативність залежно від особливостей особистості й середовища.

Саме в умовах гуманізації кожна особистість стає центральною ланкою освітньої системи, а сама освіта – процесом становлення особистості в культурі, у діалозі культур. Толерантність при цьому є однією із найважливіших складових якісної освіти.

Крім того, вирішення проблеми гуманізації освіти, розглянутої в плані забезпечення умов для виховання толерантності особистості, багато в чому залежить від зусиль кваліфікованих підготовлених до роботи з даного напрямку педагогів. Що вимагає реформування системи підготовки майбутніх педагогічних кадрів.

Отже, у сучасних умовах толерантність стає, з одного боку, основою сучасної освіти, яка транслює норми людських відносин і гуманізує знання в галузі культурного діалогу, з іншого, інструментальною цінністю особистості, яка обумовлює відношення особистості до світу й її поведінку у взаємодії з оточуючими. Все це перетворює толерантність у найважливіший орієнтир сучасної освітньої політики.

Список використаної літератури

1. Декларація принципів толерантності. Прийнята на XXVIII сесії Генеральної конференції держав членів ЮНЕСКО (25 жовтня – 16 листопада 1995 р.) // Віче. – 2002. – № 1. – С. 53 – 60. **2. Погодина А. А.** Толерантність: Термин. Позиция. Смысл. Программа / А. А. Погодина // История (приложение к газете «Первое сентября») – 2002. – Март, № 11. – С. 4. **3. Волошина О. В.** Генезис становлення толерантності як педагогічної проблеми. Наукові записки / О. В. Волошина. – Вінниця : ВДПУ, 2007. – Вип. 19. – С. 65 – 71. **4. Швачко О.** Толерантність як

психолого-соціальний феномен / О. Швачко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. – № 2 – С. 137 – 15. **5. Тишков В. А.** Толерантность и согласие в трансформирующихся обществах / В. А. Тишков // Толерантность и культурная традиция. – М., 2002. – С. 9 – 32. **6. Сімоненко М. В.** Актуальність полікультурної освіти в сучасному суспільстві / М. В. Сімоненко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/3_SND_2010/Pedagogica/58318.doc.htm. **7. Сиротенко Г. О.** Шляхи оновлення освіти: науково-методичний аспект. Інформаційно-методичний збірник / Г. О. Сиротенко. – Х. : Основа, 2003. – 96 с.

Якібчук М. І. Толерантність як орієнтир сучасної освітньої політики

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми толерантності як однієї з найактуальніших проблем світової гуманітарної думки, а також обґрунтовано необхідність формування толерантності як найважливішого орієнтиру сучасної освітньої політики.

Ключові слова: толерантність, формування особистості, культура, освітня політика, гуманітарна думка, соціальні цінності суспільства, гуманізація освіти.

Якібчук М. И. Толерантность как ориентир современной образовательной политики

В статье осуществлен теоретический анализ проблемы толерантности как одной из актуальнейших проблем мировой гуманитарной мысли, а также обоснована необходимость формирования толерантности как важнейшего ориентира современной образовательной политики.

Ключевые слова: толерантность, формирование личности, культура, образовательная политика, гуманитарная мысль, социальные ценности общества, гуманизация образования.

Yakibchuk M. I. Tolerance as a Guideline of the Modern Educational Policy

The theoretical analysis of the tolerance, which is the crucial issue of the world humanitarian thought, is given. The necessity of cultivation of tolerance as the most important guideline of the modern educational policy is substantiated.

Key words: tolerance, personality formation, culture, educational policy, humanitarian thought, social values, humanization of education.

Стаття надійшла до редакції 04.07.2012 р.

Прийнято до друку 31.08.2012 р.